

Pospíšil, Ivo

O makedonských záležitostech

Slavica litteraria. 2012, vol. 15, iss. 1, pp. 164-167

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124356>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

takřka mystické básni o poli žlutě se vlnícího obilí (1837), jež nemůže nepřipomenout Wordsworthův příznačný opus o žlutých narcisech (yellow daffodils), klidovou báseň raného anglického romantismu, spolu s J. Keatsem zahleděným do antiky, tak silně protřečící Byronově vzpouře. Škoda, že tu také nenajdeme jeho snad nejpanteističtější báseň *Výchožu odin ja na dorogu*...

To, co je Zamborovou nehynoucí zásluhou, je vytvoření silné spojnice vedoucí od postromantismu k novoromantismu a moderně (F. I. Tjutčev, J. P. Polonskij, A. A. Fet, A. N. Majkov, jehož sousedství s K. Balmontem to názorně dokládá). Na druhé straně jistá díra zeje po existenciálních, jistě i komorních polohách K. N. Batjuškova, zmíněného P. A. Vjazemského, J. A. Baratynského (správněji Boratynského) aj. Objevem v našich zeměpisných šířkách, i když tu Zambor není prvním, je poezie výtvarnice Jeleny Guro. Za svého mládí jsem se o ní dovídal ze západních slavistických časopisů, zejména ze Scando-Slavica a v polovině 80. let minulého století také z monografie dánského rusisty Kjelda Bjornagera Jensena z jutského Árhusu, s nímž jsem se setkal; nejlépe vnitřně strukturovaná je tu poezie M. Cvetajevové, skutečný to průřez jejím dílem, asi i A. Achmatovové (Rekviem, z cyklu Severní elegie). Snad každý český výbor z Cvetajevové obsahuje Verše Čechám – i tento slovenský Zamborův – to se však trochu politicky přeceňuje, neboť šlo možná o ojedinělý emotivní výkřik a snad i pozdní projev vděčnosti malé zničené republice, která ji neopustila, jenž ji asi stál hodně sil a byl vnitřně tragický; Marina Cvetajevová byla, jak známo, germanofilka už svým původem a školením a také projevy obdivu k Německu (vztah k Rilkevi pomejme), jak poměrně přesně doložila jedna německá práce – to se však vzájemně nepopírá. To, co stále dojíhá, je osud básníka Gennadije Ajgího (1934–2006), resp. Lisina, který rusky vůbec nesměl až do roku 1991 v SSSR publikovat, „básník milovaný“ Zdeňka Mathausera (1920–2007), jenž zemřel rok po něm, který v něm snad už v 60. letech minulého věku, hlavně však v posledních letech života, uviděl ony „nápovědi“ Husserlovy fenomenologie. A poněkud zasutý Nikolaj Zabolockij se svým hvězdným opusem Ošklivé děvčátko (Nekrasivaja devočka, po moravsku spíše „škaredé“, v Zamborově slovenštině Nepekné dievčatko), samou kvintesencí ruského přetavování etiky a estetiky takřka náboženské, a Arsenij Tarkovskij (1907–1989), otec režiséra Andreje (1932–1986), a ještě snad – kromě ovšem skvělého Pasternaka – pozdní Andrej Vozněsenskij pohřbívající ruskou inteligenci a s ní i Rusko samo v básni, kterou Zambor svou slovenštinou napsal takto: „Ja som posledný básnik Ruska./ Nie preto, že je bez poetov – /sily majú básnici spústa./ Iba toho Ruska už nieta.“ Polyfonie ruského básnického zázraku ukotvená na plynutí a intimitě – co si přát víc?

Ivo Pospíšil

O MAKEDONSKÝCH ZÁLEŽITOSTECH ČESKY: O TOM I O JINÉM

Krste Misirkov: *O makedonských záležitostech.* Z makedonštiny přeložil, úvod, encyklopedické heslo o autorovi a vysvětlivky napsal Ivan Dorovský. Tribun EU, Brno 2012.

S podporou Středoevropského centra slovanských studií, o. s., a dalších institucí i soukromých osob uvedených zde v abecedním pořadí na úvodních stránkách vychází poprvé v českém překladu základní dílo makedonského národního separatismu **Krste**

Petkova Misirkova (1874–1926), filologa, folkloristy, publicisty, historika a politika *Za makedonckite raboti* (1903), které vedlo k postupnému utváření makedonského národa, makedonské státnosti a – last but not last – spisovně makedonštiny. Jak ukazuje dnešní situace makedonského státu, je to běh na velmi dlouhou trať, který zdaleka nekončí.

O makedonských záležitostech je především spis politický a teprve na jeho okraji, i když v podobě pointy, se rýsuje jazykový problém, jehož vyřešení mělo poskytnout základy konstituování moderního národa a snad i státu. Jde o spis nepochybně – jak se mi zdá vzhledem k Misirkovově biografii – silně ovlivněný ruským radikalismem i politickou pragmatikou Balkánu. Není divu: jak píše v autorově medailonku iniciátor českého vydání a překladatel prof. Ivan Dorovský, Misirkov se narodil na území dnešního Řecka, zemřel v Sofii a za svého života, kdy žil v řadě zemí včetně Ruska, získal řadu cenných mezinárodních zkušeností. Především studoval v Srbsku (mj. v Bělehradě), potom v Bulharsku (Sofia) a na historicko-filozofické fakultě v hlavním městě Ruské říše Sankt-Petěrburgu. Jako středoškolský učitel působil v Bitole, v Oděse a Kišiněvě, v bulharském Karlovu a v Koprivšticí. Jeho odborné známosti jen dokreslují šíři a fundamentálnost jeho vzdělání (Ljapunov, Lavrov, Baudouin de Courtenay, Jagić). Jako řada historiků a politiků začal jako filolog a kolem jazykových a literárních okruhů se také točí jeho organizátorská činnost v Sankt-Petěrburgu a Oděse. V páté kapitole tohoto pojednání *Několik slov o spisovně makedonštině* navrhl, aby se základem spisovně makedonštiny stala centrální nářečí na ose Veles – Prilep – Bitola – Ochrid, která jsou nejméně zasažena vlivem srbštiny na straně jedné a bulharštiny na straně druhé. Po roce 1945 byl tento princip (bez podílu ochridského nářečí) v podstatě přijat v nově vzniklé Makedonské republice jako součásti jugoslávské federace (Dorovský, s. 8).

V úvodní studii se editor a překladatel zabývá jazykem jako znakem národa, uvádí Misirkovovy práce do širších souvislostí (Herder, Šafařík) tzv. ducha národa (Volkgeist), jehož součástí je jazyk, neboť v něm se duch teprve tvoří (Šafařík). Dále Dorovský stručně analyzuje celou eskapádu pokusů o spisovnou makedonštinu, jež vrcholí přijetím Misirkovových návrhů. Dalo by se říci, že Misirkov dobře znal situaci „měkkého podbrříšku Evropy“ a jeho mezinárodní souvislosti, zejména zájmy mocností a jejich politické cíle (tehdy Rakousko-Uhersko, Rusko, Německo, Velká Británie, méně Francie) a také viděl zájmy Srbska, Bulharska i „chorého muže na Bosporu“. Formuluje to více než ostře: nepřítelem Makedonie nejsou Rakousko-Uhersko, ani Rusko, ale Bulharsko, Řecko a Srbsko. Je to logické: aby se vytvořila Makedonie jako samostatné, alespoň autonomní území, makedonský spisovný jazyk, literatura, kultura, vlastní inteligence a snad v budoucnu i vlastní stát, bylo nutno se drsně delimitovat od těch, kteří Makedonce považovali za součást vlastního etnika a vlastního státu. Tu mě ovšem nemůže nenapadnout paralela s jinými delimitacemi včetně slovensko-české; někteří Češi i Slováci nebyli v polovině 19. století příliš nadšeni ideou samostatného slovenského spisovného jazyka, ale nakonec se s tím smířili a uviděli v tom kladné rysy nejen pro etablojící se slovenský národ, ale také pro vzájemné vztahy. Nabízí se tu i další paralela, a to Misirkovem až vášnivě deklarovaná lojalita sultánovi a jeho koncepcí zachování turecké přítomnosti na Balkáně jako opory proti Bulharsku, Srbsku a Řecku (český austroslavismus?); na Slovensku byly za ČSR podporovány maximální slovenské delimitace od českého vlivu posilováním vlivu maďarského a polského (to nic nemění na faktu, že se Slovenský štát zúčastnil v roce 1939 přepadení Polska jako jediný Hitle-

rův spojenec): posilování delimitace bylo znovu pozorovatelné po roce 1993. Je to zcela přirozené, pokud se tím ovšem neretuší dějiny, což se i nezdá stává. Podstatnými procesy vzhledem k německému vlivu procházejí zase sami Češi: oporu hledali v tradici románské, anglosaské a také slovanské, resp. ruské (T. G. Masaryk, K. Čapek). Jsou to věci historicky vzniklé, historicky podmíněné a měly by mít i přiměřenou podobu, neboť ideálem by měly být určité funkční balance tohoto působení (to nám Čechům dostatečně a sine ira et studio ukázal Matija Murko ve své knize o vlivu německé „romantiky“ na českou literaturu).

Misirkovova práce také vyvolává otázky obecnější povahy, konkrétně o separaci, separatismu a smyslu etablování nových národů, spisovných jazyků a modelech delimitací. V českém prostředí tyto otázky, jak známo, mučivě, takřka masochisticky a s ostnem varování položil Hubert Gordon Schauer (1862–1892) v Našich dvou otázkách (Čas, 20. 12. 1886). A víme, že se jeho učitel T. G. Masaryk v Hovorem s K. Čapkem o něm vyjádřil chladně a vlastně odmítavě (bylo to snad dáno již jinou situací nově vzniklé republiky, kdy každá pochybnost se nemusela chápat jako státnická, ale stejně mě to na Masaryka mrzí), ačkoli *Naše dvě otázky* se do českého prostředí, zdá se, natrvalo vryly (vyrovnává se s ním ve svém slavném vystoupení na IV. sjezdu československých spisovatelů v roce 1967 Milan Kundera a jeho zase replikuje Jiří Hájek): každá delimitace je akt velkého rizika a ještě větší odpovědnosti. Právě v dobách rozbořených a nestálých, jimiž byly počátek 20. století s jeho očekávaným bojem o nové rozdělení tržů a světa, stejně jako dnes v době, kdy se opět očekává nové dělení světa vlivů a boj civilizací, kultur a náboženství v mnohem obludnějším měřítku než za obou světových válek, za globalizace a parcializace, socializace a privatizace a pasti finančních trhů; snad proto Misirkovova úvaha pevně vklíněná do balkánského areálu přesahuje svou aktuálností zdánlivě poměrně úzkou problematiku. Ten, kdo se příliš nevyzná v balkánských záležitostech, bude mít s Misirkovovým textem potíže; proto je škoda, že práce není doprovázena nějakým podrobnějším historickým, politickým a etnologickým komentářem, jenž by i laikovi projasnil řadu Misirkovových konstatování a tezí.

Misirkov především hájí územní specifickou a celistvou Makedonie, jež je dána geologicky, geograficky i geopoliticky (několik kotlín oddělených horami; do vytvoření bulharského státu to byla byzantská oblast, po Bulharsku se vrací znovu Byzanc, pozdější spojení se Srbskem atd.), to pokračovalo i po Berlínském kongresu, kdy zůstala jako jediné území pod Tureckem. Jsou to argumenty, které lze přijmout, ale s nimiž lze i polemizovat, neboť jejich význam lze oslabovat nebo zpochybňovat: důležitý je volní aspekt, jež z dialektů tvoří spisovné jazyky, národy a státy.

Misirkovův traktát opírající se o důvěrnou znalost evropské, tedy i české slavistické produkce, je zaplněn konkrétními údaji a pojmy pro autora a jeho blízké tehdy samozřejmě důležité, nikoli však pro dnešního, navíc někdy nedostatečně poučeného čtenáře. Není to lehká četba, a je tak k dispozici odborníkům, slavistům i širší odborné i laické veřejnosti: překlad Misirkovova publicistického traktátu tak podstatně vstupuje také do česko-makedonských vztahů. K českému překladu a komentářům snad jen to, že Trojspolek, jak vyplývá již z kontextu na s. 72 (proti Rusku) nemůže být spolek tří císařů Německa, Rakouska-Uherska a Ruska, ale Rakouska-Uherska, Německa a Itálie, jenž však měl, jak známo, v oné první velké válce světové své osudy. Chtělo by asi také vysvětlit, proč nebyli Bulhaři na počátku 20. století spokojeni s politikou Ruska kvůli vysvěče-

ní Firmiliána (tento Firmilián, občanským jménem Dimitrije Dražić, má životní data 1852–1903, v letech 1902–1903 byl jako srbský exponent patriarchovým metropolitou ve Skopji, umírá potom v Bělehradě).

Problémem jsou jména tehdejších diplomatů, kteří v době vydání Misirkovova spisku i dříve působili na území Turecka, byli konzuly v Bitole apod. Právě roku 1903 byl zde zavražděn zmiňovaný ruský konzul, státní rada (статский советник) Alexandr Arkad'jevič Rostkovskij (1860–1903), údajně kulkou albánského fanatika. A. Zinovjev, takto zmiňovaný na s. 42 a 77, v poznámkách jako G. J. Zinovjev (1883–1936), není známý, později popravený Stalinův oponent, ale tehdejší ruský vyslanec nebo velvyslanec (посол) v Turecku I. A. Zinovjev (internetový zdroj mj. <http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220>рецкы, nebo práce mladého ruského historika A. N. Skvoznikova přihlášená do soutěže mladých vědců v roce 2005 pod názvem Российская дипломатия о путях решения македонского вопроса в конце XIX – начале XX вв., také dostupná na internetu), ale to jsou věci nepřilíš podstatné a z kontextu vysvětlitelné.

Abychom však neskončili v margináliích: Misirkovův text nutí myslet také na nesmrtelnou kategorii národa; když se národ vytvořil a etabloval, zůstává „věčnou“ kategorií, která nebyla dosud nikdy přemožena, snad jen genocidou. Žádný společenský systém, žádná ideologie ani ekonomická doktrína nebo ekonomický řád či neřád se s ní nevyrovnaly. Selhal v tom socialistický internacionalismus, jenž konflikty mezi národy a etniky chtěl nahradit algoritmem vykořisťovatelů a vykořisťovaných, neuspěla ani kapitalistická globalizace, v níž je národní stát anachronismem, a asi neuspějí ani finanční trhy; svět se stále více řídí etnickým, resp. nábožensko-kulturním principem, jako to kdysi předvídal Nikolaj Berďajev (1874–1948) v pojmu „брожение масс“, tedy bloudění mas. Neuspěla ani koncepce nadnárodních celků, nové a nové pokusy buď ztroskotaly, anebo nemají jasnou budoucnost. Národ je nejen kategorie etnicko-sociální, ale hlavně biologická, a tedy i jazyková, neboť vznik a komunikační funkce jazyka nelze oddělit od existence člověka jako jedince i kolektiva jako biologické entity; proto se drží tak pevně a překonává všechny pokusy ji zatlačit nebo eliminovat. Musíme s touto komplexní kategorií národa prostě počítat i nadále, i když se to mnoha neoliberalním intelektuálům nelíbí; tedy jistě i s národními státy. Možná nás překvapí, jak evropské státy, které dnes v EU dominují, řeší problémy svých národnostních menšin, je to však otázka více než delikátní. Většinou se za tím skrývá stará záměna národního a občanského, to je ono záměrně matoucí zaměňování nationalité za citoyenneté: ani to však není řešením, neboť se tu potom dalším delimitačním faktorem může stát náboženství.

Zavádí nás tedy Misirkovův traktát do vod sice už známých, ale dosud ne zcela probádaných, na půdu do značné míry nebezpečnou a bahnitou. To je ovšem jen další důvod, proč o něm musíme přemýšlet v širších souvislostech a proč jsou české vydání a překlad tohoto díla tak záslužné.

Ivo Pospíšil